

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית

האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

עברית כשפה שנייה

תכנית הלימודים

לילדים עולים בכיתות א'-י"ב

בבית הספר

הממלכתי והממלכתי דתי

ירושלים, תשס"ח

עולמות השיח

פיתוח והרחבה של סוגי שיח

עולם השיח – תקשורת בין-אישית – חברית

סוג הטקסט – שיחה

"שיחה" היא קטגוריית-על לתקשורת דבורה בין שניים או יותר במגוון רחב של נושאים. המאפיין העיקרי של השיחה הוא חילופי תור קצרים יחסית ומאוזנים בין הדוברים. בשיחה שמים דגש על הפן החברתי ומתמקדים בשיחה כפעולה בפני עצמה. שיחה עשויה לכלול תת-סוגות כגון "שיחת חימום" (חילופי מידע אישי בתחילת היכרות), החלפת מידע, שיתוף בחוויות, חילופי דעות בנושא מסוים (דיון, ויכוח).

מאפיינים: השיחה בנויה מתורות מתחלפים של המשתתפים; יחידת הדיבור היא על פי רוב מבע קצר; בני השיח מתחשבים זה בזה הן בדיבור והן בהקשבה. במצבים של קצר בתקשורת (אי-הבנה) קיימת אפשרות לתיקון; הנגנה ומחוות גוף ממלאים תפקיד חשוב.

דוגמות לסיטואציות, לנושאים ולסוגות: היכרות; משפחה; לוח-השנה; מזג האוויר; משחקים; חגים (טקסים וסמלים); שיחות היכרות; ברכות; בקשות והתנצלויות; מחלוקות; סיפורים בנושאים, כגון עלייה לארץ, חברות בארץ המוצא, סביבת ארץ המוצא; דיונים בנושאים אקטואליים ובנושאים הקשורים בבית הספר.

מיומנויות שפה

דיבור והאזנה

- * **מזהים** מילים רווחות.
- * **מכירים** מילים השגורות בסיטואציות יומיומיות.
- * **שואלים** שאלות ו**משיבים** תשובות.
- * **מדברים** באופן ספונטני.
- * **משוחחים** בנושאים אישיים.
- * **מספרים** סיפורים.
- * **מתארים** חפצים, מקומות ודמויות בשילוב עם טקסטים חזותיים וקוליים-מוסיקליים.
- * **מביעים** רגשות, רצונות, תחושות מחשבות.
- * **מקשיבים** היטב לדוברים אחרים.
- * **מבינים** את עיקרי המידע בשיחות פשוטות.
- * **מכירים** תבניות האופייניות להקשר חברתי, כגון נימוסים - ברכות והתנצלויות.
- * **מבחינים** בין שיח פורמלי לשיח בלתי פורמלי.
- * **מתכננים** שיחה / הרצאה.
- * **מנהלים** דיונים בנושאים שונים.
- * **משתמשים** בפעולות דיבור, כגון בקשה, התנצלות, אי הסכמה, הסכמה ועוד.
- * **מתאימים** את המשלב הלשוני להקשר השיחה.
- * **מתאימים** את ההגנה למבע ולהקשר השיחה
- * **מתאימים** את המבע להקשר החברתי.

קריאה וכתיבה

- * יכולים לשמש אמצעי להכנה או לסיכום וחזרה במידה הנדרשת.

הצעות דידקטיות

שכבת גיל: יסודי; רמה: מתחילים

נושא הפעילות: **תכנון אירוע כיתתי**

אוצר מילים: אני אוהב/ת את..., אני מעדיף/ה את..., המיוחד של אירוע זה... למה? למה לא? איך נעשה את זה? הזמנה, חברים/ות, קישוטים, מוסיקה, אוכל/כיבוד קל, עד איזו שעה?

מהלך: התלמידים דנים בבחירת נושא לאירוע (חג או אירוע כיתתי/בית-ספרי) ומחליטים על היבט אחד.

הערות: בפעילות זו התלמידים לומדים **להסביר** בחירות, **לתאר** אירועים, **לארגן** מהלך בסדר לוגי.

אפשר להתמקד במשפטי שאלה, במשפטי חיוב ושלילה, במילות ברכה והתנצלות, במספרים ובדרכי המנייה.

שכבת גיל: חטיבת ביניים; רמה: ביניים-מתקדמים

נושא הפעילות: **הכנות לקראת טיול שנתי** (ראו, עולם השיח העיוני - היצגים גרפיים)

אוצר מילים: שלב א - לחפש את, למצוא את, אזור, כיוונים, הר, בקעה, עמק, שביל, דרך, לעלות ל, לרדת מ, למה? לאן?, מתי?

שלב ב - תרמיל, שק שינה, כובע, מימיה, אוהל, פנס, מפה, אוכל, מדריך טיולים, בגד-ים, כלי-רחצה, לקחת את, להביא, לא לשכוח

מהלך: שלב א - הלומדים עורכים היכרות עם האזור שאליו הם מטיילים באמצעות מפות. הם משוחחים על המאפיינים של האזור: צמחייה, מזג אוויר, טופוגרפיה.

שלב ב- הלומדים מתארגנים ליציאה לטיול. הם משוחחים על הקשיים ועל הציוד שיש להביא. הם מכינים רשימות.

הערות: בפעילות זו התלמידים לומדים **לתת הנחיות**, **להסביר**, **לתאר** חפצים וכן מהו טיול שנתי ותפקידו בתרבות בישראל.

קישורים: עולם השיח העיוני: הוראות והנחיות, טבלאות ומפות.

עולמות השיח – תקשורת בין-אישית – חברית/מוסדית; השיח העיוני

סוג הטקסט – הוראות והנחיות

טקסט של הוראות והנחיות מטרתו להפעיל ולכוון התנהגות בתחומים שונים. טקסט מסוג זה רווח בכמה עולמות שיח: תקשורת בין-אישית חברית ומוסדית ובשיח העיוני.

מאפיינים: טקסטים אלה בנויים על-פי עיקרון לוגי של סדר פעולות או התנהגויות. הם אינם רציפים, קצרים וכתובים סעיפים סעיפים. ניתן למצוא בהם פעלים רבים בדרך כלל בציווי / בעתיד' במבנה סתמי (הווה רבים) או בצורת שם הפועל. לעתים מלוות ההוראות בהנמקות ובאזהרות.

דוגמאות לסיטואציות, לנושאים ולסוגות: משחקים; הנחיות הגעה לבית חברים; מתכונים; טיולים; התמצאות במרחב: רחובות, חנויות, כיתות; התמצאות במפה; מילוי טפסים לרשויות; היענות לסקרים; הפעלה של מכשירים; ביצוע ניסוי במעבדת מדעים, מתכונים, שלטי חוצות.

מיומנויות שפה

האזנה וקריאה

* **מזהים** פעלי הוראה.

* **מאזינים** להוראות והנחיות מדויקות או **קוראים**, ומבינים אותן.

* **פועלים** על-פי הוראות והנחיות מדויקות או **מפעילים** על פיהן.

* **נותנים** וכותבים הוראות והנחיות מדויקות.

דיבור וכתיבה

* **אומרים או כותבים** הוראות והנחיות מדויקות.

* **ממלאים** בכתב שאלונים וטפסים.

* **מתאימים** את המשלב הלשוני לנסיבות השיח: – משלב בינוני בין חברים, משלב גבוה בפנייה לקהל לא מוכר.

* **מתאימים** את האינטונציה.

הצעות דידקטיות

שכבת גיל: יסודי, על-יסודי; רמה: מתחילים-ביניים

נושא הפעילות: הכוונה לכתובת מסוימת

אוצר מילים: לאן? ימינה, שמאלה, פנה/י, לך/י לכיוון, אל תפנה/י לשם, לכאן, איך מגיעים ל? איפה נמצא...? צריך לפנות,

כדאי לעשות, רצוי לנסות.

מהלך: התלמידים מקבלים מפה של אזור מסוים, ומסבירים לחבריהם איך להגיע ממקום אחד למקום אחר. הם יוצאים לשטח, ובשובם הם מתארים את מה שראו ואת הבעיות שבהן נתקלו.

הערות

מומלץ לשוחח על מצבים שבהם משתמשים במפות ובתרשימים, להסביר נושאים, כגון כיוונים וצבעים ושפת סימנים בינלאומית.

פעילות זו מלמדת כיצד **אנחית ואצוית**.

חשוב להציג בפני הלומדים את הבחנה בין משלבי הלשון בהתאם לנסיבות השיח (וכן היחסים בין המוען לנמען), כגון הוראות הניתנות לחברים לעומת הוראות המתפרסמות על לוח המודעות בביה"ס. כך למשל, רצוי לשוחח על ההבדל בין כדאי ללכת לבין לך.

קישורים: טבלאות ומפות.

שכבת גיל: על-יסודי; רמה: ביניים-מתקדמים

נושא הפעילות: הנחיה דבורה למציאת מידע באינטרנט

אוצר מילים: פעלים בעתיד במשמעות ציווי: תדליק; תפתח; תסגור; תלחצי; תזיזי; תלכי; תוריד; תגרור.

ש"ע: רשת; אתר; עמוד בית; חלון; חלונית; תפריט; מידע; חץ; עכבר; שמירה

ש"ת: ראשי; מעודכן; מדויק; ישן; כפול

מהלך: דובר/ת א מבקש/ת מדובר/ת ב לקבל הנחיות כיצד למצוא ברשת מידע על...

הצעות דידקטיות

שכבת גיל: יסודי וחטיבת-ביניים; רמה: ביניים-מתקדמים

נושא הפעילות: **המללת סמלים**

אוצר מילים: אין לגהץ, אין לייבש במכונת ייבוש, לכבס ביד, גיהוץ בחום בינוני, תווית היצרן, מכבי אש, מגן דוד אדום, משטרה, מידע על נחיתת מטוסים. תחזית מזג האוויר, לחייג, להתקשר, תמרורים, סכנת החלקה, מעבר חצייה להולכי רגל, עבודות בדרך, אסורה הכניסה לאופניים, ילדים בקרבת מקום, תחנת אוטובוסים, שירותים לנשים, טלפון ציבורי, בית קפה, מדרגות

מהלך: מביאים לכיתה סמלים מעולמות שיח שונים. מציגים את הסמלים השונים, כגון מן העמודים הראשונים של מדריך הטלפון, תוויות של בגדים, תמרורי דרכים, סמלי תמונה בתחנות דלק, בתחנות רכבת ואוטובוס ועוד.

מפענחים את הסמלים וממלילים אותם כהוראות.

הערות:

מומלץ לשוחח על סמלים, על סימנים ועל משמעויותיהם בתרבויות שונות.

בפעילות זו לומדים *לזהות סמלים ולנסחם כהוראות*.

עולמות השיח – תרבות בת-זמננו – ישראלית וכללית; מקורות יהודיים היסטוריים

סוג הטקסט – סיפורי עמים; סיפורי המקרא; אגדות; מעשיות; משלים

סיפורים, אגדות ומשלים הם טקסטים שמטרתם לחנך, לגרום להנאה, לבדר לסקרן באמצעות תיאור של דמויות ואירועים על-פי סדר בזמן ובמרחב. טקסטים אלו רווחים בחומרי הלימוד של התלמידים, בספרי קריאה שונים, במסורות שבעל-פה של עדות שונות, בסרטים.

מאפיינים: מבנים רווחים: פתיח/רקע, אירוע מאתחל, סיבוך, שיא, התרה וכן מגוון אמצעים לשוניים ליצירת מתח, סקרנות והפתעה, כגון חזרה, דיבור ישיר, תיאור רגשות, שינויי זמן.

דוגמות לסיטואציות ולנושאים: קריאת סיפורים בבית ובכיתה; עריכת אסופת סיפורים כיתתית או אישית; מפגשים עם סופרים ומספרים; כתיבת סיפור משפחתי (עבודת שורשים).

מיומנויות שפה

קריאה והאזנה

* **מקשיבים** לסיפורים מסוגים שונים או **קוראים** אותם.

* **מזהים** את מרכיבי העלילה.

* **מזהים** מאפיינים של דמויות ואירועים.

* **מבינים** השתלשלות עניינים.

* **מזהים** את נקודת השיא.

* **מבחינים** בין לשון כתובה ללשון דיבור.

הצעות דידקטיות

שכבת גיל: יסודי; רמה: מתחילים-ביניים

נושא הפעילות: **המחזות סיפור**

אוצר מילים: היה היה פעם, פעם לפני הרבה שנים, מעשה שהיה כך היה, אולם, לפתע פתאום, הגיבור/ה, עלילה, דמות, בעיה, פתרון

מהלך: הלומדים קוראים בבית שלושה סיפורים קצרים, ומשוחחים עליהם בכיתה. כל זוג תלמידים בוחר סיפור אחד וממחז אותו בפני כל התלמידים. כל אחד מבני הזוג מסביר מדוע בחר להמחז דמות מסוימת.

הערות: אפשר לשוחח על תפקיד הסיפורים בקהילות השונות. בפעילות זו התלמידים **קוראים** סיפורים **ואספריים**. אפשר להתמקד בדיבור ישיר/עקיף. בסיפור בעל-פה - אינטונציה ותפקידה.

קישורים: עולם השיח הלימודי

שכבת גיל: חטיבת ביניים; רמה: ביניים-מתקדמים

נושא הפעילות: **היכרות עם משלים** (דגש על תרבות של התלמידים העולים)

אוצר מילים: משל, נמשל, גיבור, מוסר-השכל, לקח, דמות

מהלך: הלומדים מאזינים לסיפורים / משלים מפי בני המשפחה. הלומדים מספרים בכיתה את הסיפורים / המשלים ששמעו בבית. משוחחים בכיתה על המשמעות של המשלים ועל מוסר ההשכל.

או - המורים מלמדים כמה משלים מן התרבות היהודית. הלומדים נחלקים לקבוצות, בוחרים משל אחד ומשוחחים עליו ועל המשמעות שלו. הלומדים מנסים להשוות למשלים דומים מתרבות המקור.

הצעות: אפשר לשוחח על תפקיד המשלים בקהילות השונות. בפעילות זו התלמידים **קוראים** משלים, **אספריים** אותם, **ואספריים** משלים מחיי קהילותיהם.

קישורים: עולם השיח הלימודי

עולם השיח – תקשורת בין-אישית – חברית ומוסדית

סוג הטקסט – ברכות והזמנות

טקסט של ברכות והזמנות מטרנו לשתף או להשתתף בסיטואציות אישיות וחברתיות עם הזולת. טקסט מסוג זה רווח בעולם השיח של תקשורת בין-אישית חברית ומוסדית.

מאפיינים: טקסטים אלו הם בעלי מבנה מוסכם (תבניות קבועות), הם קצרים, בעלי עיצוב מיוחד, פריטי מידע ומטבעות לשון קבועים.

דוגמות לסיטואציות, לנושאים ולסוגות: אירועים משפחתיים הנהוגים בקהילות שונות, כגון חתונה, בר-מצווה, בת-מצווה, ברית-מלה, ימי הולדת, אירועים בית-ספריים: ערב הורים, מסיבת סיום שנה, אירועים קהילתיים: חגים, הרצאות, אירועים הקשורים בלוח השנה אירועים כיתתיים: מסיבה, טקסים: ימי זיכרון, הענקת פרסים, חנוכה- מבנים.

מיומנויות שפה

דיבור והאזנה

- * **מבחינים** בין שיח פורמלי ללא פורמלי, בין שיח כתוב לשיח דבור.
- * משתמשים בדרכי פנייה הולמות לנמענים שונים ומתאימים את המשלב לנסיבות.

קריאה

- * **מזהים** היצג גרפי של ברכות והזמנות.
- * **מבחינים** בין סוגי ברכות והזמנות לאירועים ולנמענים שונים בהקשרים שונים.
- * **מבינים** את עיקרי המידע בשלבים של איתור, זיהוי.
- * **מבחינים** בין מילים המציינות עובדות לבין מילים המביעות רגשות.

כתיבה

- * **כוללים** פרטים רלוונטיים / מידע רלוונטי לנמען.
- * **מקפידים** על היצג גרפי מתאים.
- * **מבחינים** בין מילים המציינות עובדות לבין מילים המביעות רגשות.
- * **מבחינים** בין שיח פורמלי ללא פורמלי, בין שיח כתוב לשיח דבור, ומשתמשים במשלב הנכון בהתאם.
- * **משתמשים** בניסוחים רווחים.

הצעות דידקטיות

שכבת גיל: יסודי, חטיבת-ביניים; רמה: מתחילים-מתקדמים

נושא הפעילות: **זיהוי מאפייני הזמנות / ברכות**

אוצר מילים: ימי השבוע, חודשים, שעות, שנים, איחולים, לבביים, צר לי, הצטערתי לשמוע על, שמחתי בשמחתך, לאחל ל, לברך את, מזל טוב, כן ירבו, בשעה טובה ומוצלחת, לבריאות, בקרוב אצלך, משתתפים באבלך, בצערך, שלא תדעו עוד צער, שיבה טובה, בהצלחה, כל טוב, תודה לאל, חן חן.

מהלך: אפשרות 1: הזמנה וברכה בעל-פה - התלמידים מקבלים מן המורה כרטיסי סיטואציה. הם צריכים לברך זה את זה בהתאם למה שהוכתב להם. עמיתיהם צריכים לענות להם.

אפשרות 2: הכרת הזמנות כתובות - הצגת הזמנות וברכות שונות, התבוננות במאפיינים וזיהויים, זיהוי נמענים ומוענים, מטרות, מידע הכרחי, הפקת ברכות והזמנות. (בהתאם לרמה ניתן להתמקד בפריט אחד או בשניים או להתמקד במאפיינים מסוימים. אפשר לתת לתלמידים למלא פרטים על פי תבנית נתונה). בבדיקת הזמנות לבר-מצווה ניתן לבדוק היבטים דומים: **שם** (מה המשמעות של שם שני, ומה סוגו?) **ציטוטים**, **שמות תואר** לתיאור חתן בר המצווה, **תאריכים**, **סממני השתייכות** (ב"ה, בס"ד ומשמעויותיהם), החלק הטקסי-דתי לעומת החגיגות – מהן הפרופורציות? **משלבי הלשון**.

חומר עזר: ניתן להשתמש בפעילות על השבת בספר "בואו נלמד עברית", חלק א, האגף לת"ל, תשנ"א, 1991.

הערות: פעילויות אלה נותנות את הבסיס לדרכי התקשרות בעולם התרבות הישראלית בהקשר חברתי מסוים. הפעילויות מלמדות **להביע רצות, לברך, לברק, להקיש, להזמין, להמתין** בשפה החדשה ולעמוד על ההבדלים לפעולת דיבור זו בין שפת האם לשפה העברית. הפעילויות מאפיינות את הרכיבים ההכרחיים שבהזמנות ובברכות, ומבחינות בין קבוצות חברתיות שונות ודרכי התקשרות מגוונות (הזמנה לחתונה של משפחה דתית לעומת הזמנה לחתונה של משפחה חילונית). הפעילויות מאפשרות לתלמידים לתרגל מבעים העשויים לשרת אותם באירועים שונים וכן להקל עליהם את החיברות.

רצוי להדגיש כי זהו חלון ראווה להכרת החברה הישראלית. בבדיקת **הזמנות לחתונה** כדאי לבדוק מי הם **המוענים** (בני הזוג, הוריהם, סבים וסבתות) מי הם **הנמענים**, ומהי הזיקה שלהם לאירוע (משפחה, חברים, עמיתים). ציון **התאריך** – לועזי/עברי; שמותיהם של בני הזוג (שמות חיבה, שמות כפולים: חנה רבקה) **משלבי לשון**, בס"ד; **זיקה בין טקסטים** (תנ"ך; שירה; זמר; קלישאות); **דרכי התקשרות** (דואר, דואל, טלפון, טלפון סלולרי, פקס, למי מתקשרים?).

קישורים: מודעות והודעות

עולמות השיח – תקשורת בין-אישית – חברית ומוסדית; תקשורת המונים

סוג הטקסט – מודעות, הודעות, שלטים, תמרורים, פרסומות

מודעות והודעות הן טקסטים שמטרתם למסור מידע, להנחות ולעתים לשכנע. הם רווחים בשלטי רחוב, בעיתונים (מודפסים ודיגיטליים), בלוחות מודעות מודפסים ואלקטרוניים.

מאפיינים: טקסטים זעירים, קצרים, כגון תמרורים, דבקיות. בחלק מן הטקסטים קיים שילוב בין תמונה למילה.

דוגמות לסיטואציות, לנושאים ולסוגות: מסע פרסום; תחרויות; שיווק מוצרים; בילויים ואירועים; חיפוש עבודה (דרושים); קניות ומכירות; לוחות מודעות; מודעות אבל, פרסומות.

מיומנויות שפה

האזנה וקריאה

* **מזהים** מילים רווחות.

* **מזהים** אוצר מילים ותבניות האופייניים לסוגה.

* **מזהים** סימנים מוכרים.

* **מבחינים** בין עובדה לבין דעה.

* **מבינים** את הקשר בין תמונה, איור או סימן גרפי לבין

תוכן או מסר.

* **מזהים** משחקי לשון.

* **מבינים** מידע מילולי, חזותי וקולי.

הצעות דידקטיות

דוגמה 1

שכבת גיל: על-יסודי; רמה: ביניים-מתקדמים

נושא הפעילות: צפייה והאזנה לפרסומת בטלוויזיה (הכוללת סרטון קצר)

אוצר מילים: תלוי בעולם התוכן של הפרסומות.

מהלך: צפייה והאזנה ומילוי טופס / שאלון לשם בדיקת ההבנה. שאלות לדוגמה למילוי בשאלון: מידע על ההקשר שבו הוצגה הפרסומת; שם המוצר; מהו הסיפור הוויזואלי? מי הן הדמויות? ציטוט קצר מתוך הדיאלוג; מהם המסרים העיקריים? ציון לפרסומת (מ 1 עד 10); ביקורת אישית; עניינים לא מובנים לבירור.

הערות: חשוב להפנות את תשומת לב התלמידים להבחין בין עובדות לבין נסיונות שכנוע של המפרסם. בפעילות זו התלמידים לומדים *להבחין בציקר, להיות נאמנים ביקורתיים*. חשוב לשים לב לסוג הפרסומות, למסרים השליליים.

קישורים: עולם השיח העיוני, טיעון.

דוגמה 2

שכבת גיל: חטיבת ביניים; רמה: מתקדמים

נושא הפעילות: בניית אתר לחיפוש עבודה או הקמת לשכת עבודה כיתתית

אוצר מילים: שמות תואר: אחראי, חרוץ, מנומס, ש"ע: בעל ניסיון, תנאי תשלום, תנאי עבודה, גיל, סוגי עבודות: שליח, מלצר, שמרטף, עובד ניקיון.

מהלך: א. זיהוי, איסוף ומיון של מודעות, ב. פרסום באתר ב"לשכה" לפי תיקיות/נושאים (גברים/נשים, גילאים, סוג העבודה, היקף העבודה), ג. פנייה בכתב או בעל פה לנמען באחת המודעות

הצעות נוספות לפעילות: קורות חיים, משחק תפקידים, ראיון לקבלת עבודה.

הערות: כדאי לברר מי מבין התלמידים מכיר את עולם האינטרנט ומשתמש בו. אפשר להציג ראשי תיבות וקיצורים, שילוב בין אנגלית לעברית, סימנים גרפיים מוכרים.

בפעילות זו התלמידים לומדים *לתאר, לאתר פרטים* רלוונטיים להם, *להציע ולפרסם*.

עולם השיח – בין אישית מוסדית

סוג הטקסט – מכתבים רשמיים וחצי-רשמיים

מכתבים רשמיים וחצי רשמיים הם טקסטים שמטרתם לשכנע גופים רשמיים להיענות לפנייה: בקשה, תביעה, התראה, תלונה וכן להביע תודה והוקרה. בטקסטים אלה מופיע תכופות הסבר של תופעות ועניינים במבנים לוגיים, כגון סיבה ותוצאה, השוואה, השתלשלות עניינים.

הם רווחים בפניות לגורמים שונים שהמוען בוחר, כגון, עירייה, הנהלת בית הספר, וכוללים לעתים גם טפסים ושאלונים.

מאפיינים: תבניות קבועות, ניסוח ענייני, לשון בקשה, דרישה, אזהרה, לשון פורמלית, לשון נימוסית.

דוגמות לסיטואציות, לנושאים ולסוגות: פנייה בבקשה/בתלונה להנהלת בית-הספר; בירור בנושאי פעילויות במתנ"סים ובמרכזי נוער שונים; פניות בנושאים שוטפים של המשפחה ומשק הבית, כגון תלונות לחברת חשמל, לעירייה, לדואר.

מיומנויות שפה

קריאה

- * **מבחינים** בין פנייה אישית לפנייה רשמית.
- * **מזהים** תבניות רווחות ומבינים את תפקידיהן (הנמען ודרך הפנייה אליו; ציון הנושא, הנדון; סיום: בברכה, בתודה).
- * **מזהים** את המטרה העיקרית של המכתב.
- * **מבחינים** בין מידע לבין הוראה, הכוונה, בקשה, התראה.

כתיבה

- * **פונים** בכתב לגופים רשמיים.
- * **מתאימים** את משלב הלשון להקשר ולנסיבות.
- * **מנסחים** עיקרי מידע בקצרה.
- * **מנסחים** בקשה, תלונה.
- * **כותבים** בתבניות מוסכמות.
- * **מתרגלים** תשובה, מענה לפניות של גוף רשמי אליהם.

הצעות דידקטיות

שכבת גיל: יסודי, חטיבת-ביניים, חטיבה עליונה; רמה: ביניים-מתקדמים.

נושא הפעילות: **פנייה לעירייה להרחבת חצר המשחקים ולהשבחתה**

אוצר מילים: אדון/גברת נכבד/ה, ברצוני/ברצוננו, לכן, חשוב, צריך, סיבות, אנו מבקשים בכל לשון של בקשה, לצערנו, לרוע המזל, תקציב, אלימות, רווחת התלמידים, שקט ושלווה

מהלך: הלומדים מעוניינים להרחיב את חצר בית-הספר ולהוסיף משחקים ופינות שעשוע. הכיתה נחלקת לכמה קבוצות. כל קבוצה מייצגת גוף אחר: תלמידים, הנהלת ביה"ס, עירייה, האגודה לזכויות הילד. כל קבוצה מנסחת מכתב הפונה בבקשה הנדונה ומנמקת אותו או משיבה לפונים בחיוב/בשלילה כולל הנמקה.

הערות: ניתן לשוחח על נושאים, כגון זכויות האזרח, האפשרות להתלונן, מעורבות חברתית, מחויבות הרשויות לאזרח.

בפעילות זו התלמידים לומדים *להתאונן, להביע כעס, מורת-רוח, לבקש, לנאק*.

הצעות דידקטיות

שכבת גיל: חטיבה עליונה

נושא הפעילות: פנייה למשרד החינוך בבקשה לאפשר שימוש בתנ"ך מתורגם בבחינת הבגרות בתנ"ך

אוצר מילים: ברצוני, ברצוננו, אנו מבקשים, קושי-קשיים, תרגום, להביע בכתב, הצלחה, להצליח ב, תכנית לימודים.

מהלך: הלומדים מעוניינים להשתמש בתנ"ך מתורגם בשיעורים וגם בבחינת הבגרות, כדי שיוכלו להעמיק את הלמידה שלהם בנושאים ולהשתתף בדיונים. הכיתה נחלקת לקבוצות. חלק מן הקבוצות מתמקד בסיבות לבקשה, ומנסח מכתב מנומק. קבוצות אחרות מייצגות את משרד החינוך, ודנות בבקשה, ומנסחות מכתבי תשובה מנומקים לחיוב או לשלילה.

הערות: ניתן לשוחח על נושאים, כגון זכויות האזרח, האפשרות להתלונן, מעורבות חברתית, מחויבות הרשויות לאזרח.

בפעילות זו התלמידים לומדים *להתלונן, להביע כעס, מורת-רוח, לבקש, לנמק*.

אפשר להתמקד בתבניות כתיבה רשמיות: צורות פתיחה וסיום של מכתב.

במשפטי סיבה ותוצאה, במשפטי תנאי, בביטויי בקשה. אפשר לנצל הזדמנות זו ולשוחח על מבנה הטקסט התנ"כי.

קישורים: עולם השיח העיוני: שיעורי תנ"ך.

עולמות השיח – השיח העיוני; תקשורת המונים

סוג הטקסט – טקסט מידע

טקסט מידע מטרתו להגדיר, להסביר, להבהיר ולתאר מושגים, תופעות, תהליכים ועצמים בתחומים שונים. מבנים רווחים הם סיבה ותוצאה, השוואה, פירוט והכללה, רצף כרונולוגי. טקסט מידע רווח בספרי לימוד, בעיתונות, בספרי יען (מודפסים או דיגיטליים).

מאפיינים: נתונים, אוצר מילים מדויק לתחום, מילים דנוטטיביות, קביעות עובדתיות, שימוש רב בקשרים מפורשים.

דוגמות לסיטואציות, לנושאים ולסוגות: מטלות בית ספריות; ידיעות; מהדורות החדשות בכל אמצעי התקשורת; תצפיות בתופעות; ספרי יען, כגון אנציקלופדיות, לקסיקונים.

מיומנויות שפה

האזנה וקריאה

* **מזהים** את מטרת הטקסט.

* **מבחינים** בהבדלים שבין תת סוגות: דיווח, הסבר,

הגדרה.

* מבינים את המבנה הלוגי של הטקסט, כגון דיבה ותוצאה;

סדר התרחשויות.

* **מאתרים** מידע עיקרי מתוך טקסטים באורך שונה,

דבורים, כתובים וחזותיים.

* מזהים מידע תומך.

* **מאתרים** מידע ממקורות שונים.

דיבור וכתיבה

* **מבחינים** בהבדלים שבין תת סוגות: דיווח, הסבר,

הגדרה.

* מנסחים רעיון מרכזי לטקסט.

* **מפיקים** טקסטים מידעיים קצרים, כגון תשובות לשאלות

וסיכום טקסט קצר.

* **מארגנים** מידע בסדר לוגי המתאים לנסיבות.

* **מסבירים** תופעות, תהליכים.

* **מתארים** חפצים, דמויות, אירועים.

* **משווים** בין מידע ממקורות שונים.

* **מבחינים** בין הכללה לפירוט, בין הכללה להדגמה.

הצעות דידקטיות

דוגמה 1

שכבת גיל: יסודי; רמה: מתחילים-ביניים

נושא הפעילות: איסוף מידע לכתיבת 'ספרון' על בעל חיים כיתתי

אוצר מילים: מזון, אורך חיים, זכר נקבה, אברי גוף: כנפיים, מקור, נוצות, גפיים, פרווה, זנב, קולות של בעלי-חיים: לציץ, לנבוח, לצהול, לקרקר, לנעור, לפעות... שמות הצאצאים: גור, גוזל, עגל, טלה, גדי, כלבלב, סייח, עייר, בכר, אפרוח. מקומות מגורים: דיר, רפת, לול, אורווה, שובך, מלונה, קן.

מהלך: התלמידים מתבוננים לאורך זמן בבעל החיים, מצלמים אותו, אוספים מידע עליו – כתיבת כתוביות לתמונות שצולמו בהתאם לתצפיות ולמידע שנאסף.

הערות: אפשר לשוחח על תכונות אוניורסליות - אהבה של ילדים לבעלי-חיים. אפשר להתמקד באורח חיים, במגורים, בקולות של חיות.

בפעילות זו התלמידים לומדים **למאכ** חפצים, בעלי-חיים וכן **לציין** מאפיינים בולטים.

דוגמה 2

שכבת גיל: חטיבת-ביניים, חטיבה עליונה; רמה: ביניים-מתקדמים

נושא הפעילות: איך מגדירים?

אוצר מילים: מילים מכלילות, מאפיינים, ביטוי מבחין, נועד ל, משמש ל, רווח/נפוץ, מכנה משותף.

מהלך: המורה מציג/ה ללומדים מושגים שונים, כגון ציפור, מטוס, עפיפון, מכונית ועוד. הלומדים מתבקשים למצוא את היוצא דופן. לאחר מכן הם מנסחים יחד את המכנה המשותף, מנסחים מאפיינים של כל אחד מן המושגים, כותבים הגדרה מלאה לפי התבנית - כותרת - קבוצת השתייכות כללית - מאפיינים - מאפיינים ייחודיים - דוגמאות. בהמשך מתנסים במושגים מופשטים, כגון אהבה, שנאה...

הערות: ישנן דרכים נוספות להגדיר, למשל על דרך הניגוד או באמצעות מילים נרדפות או על-ידי תרגום.

בפעילות זו התלמידים לומדים **למאכ**: **להכיל ולפרט**. אפשר להתמקד בשם עצם כללי, כגון רהיטים, כלי תחבורה, כלי עבודה, רגשות, מקומות עבודה, בעלי מלאכה, מאכלים, בעלי חיים ועוד. שמות תואר - גדול, קטן, מהיר, יעיל.

קישורים: חיבור להגדרות בתחומי הדעת השונים.

עולמות השיח – תקשורת בין אישית מוסדית; השיח העיוני

סוג הטקסט – היצגים גרפיים

טקסט של תרשימים, טבלאות ומפות הוא היצג גרפי, שמטרתו למסור מידע בצורה חסכונית ובהירה באמצעות ציור ורישום של נתונים ורעיונות וארגונים ומיונם לקבוצות. היצג גרפי הוא טקסט עצמאי או טקסט המלווה טקסט רציף. טקסט מסוג זה רווח בכמה מעולמות השיח: תקשורת בין-אישית מוסדית. תקשורת המונים והשיח העיוני. דוגמאות לטקסטים מסוג זה הן מפות, טבלות במאמרים מדעיים, גרפים בדיווחים, תרשימים בספרי לימוד ובספרי הדרכה, בתחקירים ואף בפרסומות.

מאפיינים: סימנים גרפיים, ניסוח קצר, שימוש בכותרות.

דוגמות לסיטואציות, לנושאים ולסוגות: הרצאות באמצעות מצגת; דיונים; דיווחים וסקירות בעל-פה ובכתב; לימוד מספרים וממחשב.

מיומנויות שפה

קריאה

* **מזהים** היצגים גרפיים.

* **מבחינים** בין קווים, עמודות, סימנים מוסכמים (מפה),

טבלאות.

* **מבינים** את הקשר שבין צורה לתוכן / למסר.

* **מסיקים** מסקנות מהיצגים גרפיים / הנדסיים (גודל, צבע,

צורה), סמל.

הצעות דידקטיות

שכבת גיל: חטיבת-ביניים, חטיבה עליונה; רמה: ביניים-מתקדמים

נושא הפעילות: **בחירת דרך היצג מתאימה**

אוצר מילים: גבוה, נמוך, עמוק, צבעים, גבוה, נמוך

מהלך: המורים מציגים בפני התלמידים כמה היצגים גרפיים, כגון, תרשים עמודות (היסטוגרמה), טבלה, גרף קווי / עקומה, תרשים עוגה (פאי). התלמידים מתבוננים בהיצגים השונים, מתארים אתם ומציינים את מעלותיו של כל היצג.

התלמידים ממלילים היצגים שונים ומסיקים מסקנות של תוכן.

המורים מציגים בפני התלמידים כמה נושאים / נתונים בתחומים שונים, ועורכים דיון בשאלה: איזה היצג גרפי מתאים לנושא מסוים ומנמקים.

הערות: כדאי לוודא שכולם יודעים לקרוא היצגים גרפיים (כיוון קריאה), קשר סמל-תמונה, שפת סימנים מקובלת, משמעות גודל / גובה / צבע, הבנת יחסי מאוזן-מאונך. פעילות זו מקדמת את התלמידים בנושא *המאלפה של היצגים גרפיים*. התלמידים לומדים אף *לנמק*.

חשיבותה של פעילות זו היא בהיותה גשר למקצועות הלימוד. התלמידים נתקלים בהיצגים גרפיים בכל תחומי הדעת.

אפשר להיעזר בחוברות טיפוח הבנת הנקרא של האגף לת"ל.

קישורים: הוראות והנחיות, עולם השיח העיוני.

עולמות השיח – השיח העיוני; תקשורת המונים

סוג הטקסט – טקסט טיעון

טיעון הוא טקסט שבמרכזו הבעת עמדה כלפי תופעה או כלפי נושא וכן הצגת דעה ופרשנות במהלך דיון, בשיחה או בכתובים. מטרתו להשפיע על עמדת הנמענים, לשכנע אותם לאמץ את דעתו של הטוען. בטקסטים אלה יש בולטות לאמצעי שכנוע, כגון טענות, הוכחות ונימוקים.

הטיעון רווח בדיון ובוויכוח בעל פה; בכתב - במאמרים, בכתבי עת, בעיתונות ולעתים בספרי לימוד.

מאפיינים: ביטויים להבעת עמדה ודעה, פועלי אמירה.

דוגמות לסיטואציות, לנושאים ולסוגות: נושאים מגוונים בתחומי הדעת הלימודיים השונים; אקטואליה; אמנות; מעורבות חברתית, כגון בחירות למועצת התלמידים, השתתפות בקבוצת דיון; פרסומות.

מיומנויות שפה

האזנה וקריאה

* **מזהים** את מטרת הטקסט.

* **מבינים** את המבנה הלוגי של הטקסט, כגון תופעה והיבטים.

* **מזהים** ומבינים טענות מפורשות וסמויות.

* **מבחינים** בין עובדה לדעה.

* **מזהים** מידע התומך בנכונות הטענה, בצדקתה

או ביעילותה.

* **מזהים** מידע מגמתי ולא רלוונטי.

* **מזהים** סתירות והסתייגויות.

* **מזהים** מסקנות.

* **מזהים** המלצות.

הצעות דידקטיות

שכבת גיל: חטיבת-ביניים, חטיבה עליונה; רמה: ביניים-מתקדמים

נושא הפעילות: **קריאה בעיתון יומי / שבועון**

אוצר מילים: פועלי אמירה: לטעון, לומר, להכחיש, להביע, להסתייג, להתנגד, לתמוך, לבסס, להסכים. כותרת ראשית, כותרת משנית, ידיעה, כתבה, מאמר, טור אישי, מידע - עמדה.

מהלך: קוראים קריאה סוקרת בעיתון יומי או בשבועון. בוחרים כתבה, ומזהים את טענות הכותבים. כותבים טענה אישית תומכת/מתנגדת או משולבת. אפשר להיעזר בטבלה שלהלן.

הדגשים לשוניים: סמנים של רכיבי מבנה שונים: להבעת עמדה, להסקת מסקנה.

חשוב מאוד להבחין בין סיטואציה דבורה לסיטואציה כתובה, ובהתאם לבחור את המילים.

אפשר להתמקד ב**שמות תואר** רווחים ברטוריקה של שכנוע: חשוב, מקורי, מדהים, אישי, מודרני, איכותי, יוקרתי, רווחי, מדעי, חברי.

שמות עצם ומונחים להבעת עמדה חיובית: קדמה, פיתוח, דמוקרטיה, חירות, תקשורת, התחשבות, התחברות, חיזוק, העצמה, הצלחה.

שמות עצם ומונחים להבעת עמדה שלילית: כישלון, פיגור, נחשלות, עריצות, דיכוי, תוקפנות, אלימות.

דגמי משפט: משפטי מושא: א' חושב, מרגיש, מסכים ש...

תבניות לפעולות דיבור שונות: להבעת טענה: לדעתי, נראה ש, מקובל, לחשוב... אך, א' קרה עקב...; להנמקה: ניתן להוכיח טענה זו בעזרת הנימוקים האלה; להדגמה: הדוגמה הבולטת ביותר היא; תבניות להבעת מסקנה: מכאן נובע, כלומר, מכל האמור ניתן להסיק; להמלצה: יש צורך ל..., כדי ל... רצוי ל....

הצעות דידקטיות

שכבת גיל: חטיבת-ביניים, חטיבה עליונה; רמה: ביניים-מתקדמים

נושא הפעילות: **קריאה בעיתון יומי / שבועון**

אוצר מילים: פועלי אמירה: לטעון, לומר, להכחיש, להביע, להסתייג, להתנגד, לתמוך, לבסס, להסכים. כותרת ראשית, כותרת משנית, ידיעה, כתבה, מאמר, טור אישי, מידע - עמדה.

מהלך: קוראים קריאה סוקרת בעיתון יומי או בשבועון. בוחרים כתבה, ומזהים את טענות הכותבים. כותבים טענה אישית תומכת/מתנגדת או משולבת. אפשר להיעזר בטבלה שלהלן.

הדגשים לשוניים: סמנים של רכיבי מבנה שונים: להבעת עמדה, להסקת מסקנה.

חשוב מאוד להבחין בין סיטואציה דבורה לסיטואציה כתובה, ובהתאם לבחור את המילים.

אפשר להתמקד ב**שמות תואר** רווחים ברטוריקה של שכנוע: חשוב, מקורי, מדהים, אישי, מודרני, איכותי, יוקרתי, רווחי, מדעי, חברי.

שמות עצם ומונחים להבעת עמדה חיובית: קדמה, פיתוח, דמוקרטיה, חירות, תקשורת, התחשבות, התחברות, חיזוק, העצמה, הצלחה.

שמות עצם ומונחים להבעת עמדה שלילית: כישלון, פיגור, נחשלות, עריצות, דיכוי, תוקפנות, אלימות.

דגמי משפט: משפטי מושא: א' חושב, מרגיש, מסכים ש...

תבניות לפעולות דיבור שונות: להבעת טענה: לדעתי, נראה ש, מקובל, לחשוב... אך, א' קרה עקב...; להנמקה: ניתן להוכיח טענה זו בעזרת הנימוקים האלה; להדגמה: הדוגמה הבולטת ביותר היא; תבניות להבעת מסקנה: מכאן נובע, כלומר, מכל האמור ניתן להסיק; להמלצה: יש צורך ל..., כדי ל... רצוי ל....

השימוש ב**סביל** בעיתונות.

הערות: פעילות זו מאפשרת לתלמידים להיחשף לדעות שונות אף מנוגדות. בפעילות זו התלמידים **אבח'נים בין דעה לעמדה**. הם לומדים **לעצן ולבסס** את דבריהם. אפשר להשתמש ב"שער למתחיל" או בכל עיתון בעברית קלה.

הצעות דידקטיות

שכבת גיל: יסודי, חטיבת-ביניים; רמה: מתחילים-מתקדמים

נושא הפעילות: **המלצה** על סרט / ספר / מסעדה / חנות מעניינת / אתר טיולים

אוצר מילים: מצוין, כדאי ל, אני רוצה להמליץ, מצחיק, משעשע, מעניין, משמעותי, ארוך מדי, משעמם

מהלך: שלב א - קריאה של המלצה. הבחנה בין המידע על אודות האובייקט לבין הדעה האישית.

שלב ב - הלומדים בוחרים פריט אחד שהם רוצים להמליץ עליו. הם מנמקים למה בחרו בו. הם כותבים את המלצתם (תיאור + שכנוע).

הערות: בפעילות זו התלמידים לומדים *לתאר, להאליץ ולשכנע*.

הצעות דידקטיות

שכבת גיל: חטיבת-ביניים, חטיבה עליונה; רמה: ביניים-מתקדמים

נושא הפעילות: **זיהוי מאפייני לשון הדבקות**

אוצר מילים: רעיונות, דעות, ערכים והגדרות השתייכות וזהות עצמית, מודעות פוליטית, תחומי חברה, רכב, תחבורה, זהירות בדרכים, מסרים, תקשורת ההמונים.

מהלך: הצגת דבקות שונות מתחומים מוסכמים, (ראה/י דוגמות) התבוננות במאפייניהן וזיהויים. זיהוי נמענים, מטרות חברתיות, שחזור המעגל הטיעוני ועיגונו בסיטואציה חברתית. בעקבות הפענוח הפקה של דבקות.

מאפייני הדבקות

- דבקות הרכב מציעות לכל אחד להחדיר את תפישותיו, את ערכיו ואת עמדותיו לתוך המסרים של תקשורת ההמונים.
- הדבקות הן טקסטים זעירים, דחוסים מבחינה מילונית ועצמאיים מבחינה סמנטית ותחבירית.
- הניסוח הקצר והאליפטי שלהם גורם לכך שבמקרים רבים המסר הוא רב-משמעי או עמום, וניתן לפירושים שונים.
- פענוחו מחייב הכרת הקשר חוץ-טקסטואלי ספציפי, שלא תמיד עומד לרשותו של הנמען, ולכן כל פעילות העשרה לפני ההוראה – תיטב.

התלמידים לומדים *לזהות את האטרה החברתית* של טקסט.

דוגמות לדבקות: הולכים על ארץ נקייה, החיים יפים יותר ללא עישון, מ אלימות להידברות, חגורה להקליק זה מדליק, העולם שייך לזהירים, תינוק באוטו.

עולם השיח – מקורות יהודיים היסטוריים

סוג הטקסט – ברכות, תפילות, פתגמים

טקסטים מן המקורות היהודיים הם מסוגות שונות. מטרתם להפגיש את התלמידים עם המורשת היהודית, הלאומית והתרבותית ולאפשר עיון בהם מנקודות מבט שונות, כגון דתית-אמונית, היסטורית, פילוסופית, ספרותית, לשונית ועוד.

מאפיינים: קווים ייחודיים לרובד לשון המקרא ולרובד לשון חז"ל

דוגמות לסיטואציות, לנושאים ולסוגות: פעילויות סביב חגים, מועדים ואירועים מיוחדים; עיסוק בנושאים חברתיים וביחסים שבין אדם לחברו; עיסוק בלוח השנה העברי ובתאריכים משמעותיים בו.

מיומנויות שפה

האזנה וקריאה

* **מבינים** מטבעות לשון המיוחדים לנוסחי הברכה.

* **מבינים** את הקשר בין התפילות והברכות לבין הנסיבות והאירועים.

* **קוראים** בקול בשטף.

* **מזהים** מטבעות לשון רווחים.

* **מבינים** את הנושאים, הרעיונות והמסרים העולים

מן התפילות, הברכות והפתגמים.

* **מזהים** אמצעים לשוניים המיוחדים לפתגמים,

כגון תקבולות, משחקי מילים.

הצעות דידקטיות

שכבת גיל: יסודי; רמה: מתחילים-מתקדמים

נושא הפעילות: **תפילות וברכות לראש השנה - סדר ליל ראש השנה**

אוצר מילים: ראש השנה, ברכה, רימון, תפוח בדבש, תמר, ראש של דג, יהי רצון, מברכים, מאחלים, יהי רצון ש..., פנייה לקב"ה בלשון נוכח, צורות ציווי, כגון ברך עלינו, שלח לנו...

מהלך: עורכים שולחן ובו הסימנים: רימון, דבש, תפוח וכו' – כמנהג העדות השונות. לומדים לקרוא את הברכות או לומדים קטע מתוך ה"סליחות" – פיוט מולחן.

הערות: רצוי להקדים ולשוחח על לוח השנה העברי וחגיו, ימי סליחות וחשבון נפש, חילופי עונות.

בפעילות זו התלמידים לומדים *לברך ולבקש ולהביא אלהות*.

קישורים: עולם השיח התקשורתי: שיחה.